

Samling af Afgørelser

FORSLAG TIL AFGØRELSE FRA GENERALADVOKAT
M. CAMPOS SÁNCHEZ-BORDONA
fremsat den 2. april 2020¹

Sag C-343/19

**Verein für Konsumenteninformation
mod
Volkswagen AG**

(anmodning om præjudiciel afgørelse indgivet af Landesgericht Klagenfurt (regional domstol i Klagenfurt, Østrig))

»Præjudiciel forelæggelse – forordning (EU) nr. 1215/2012 – kompetence i sager om erstatning uden for kontrakt – det sted, hvor skadetilføjelsen er foregået – manipulation med værdierne for udstødningsemissioner fra bilmotorer«

1. I 1976 stod Domstolen for første gang over for et spørgsmål, som lovgiveren havde ladet stå åbent i Bruxelles-konventionens² artikel 5, stk. 3. Domstolen skulle afgøre, om »det sted, hvor skadetilføjelsen er foregået«, var det sted, hvor denne skade er indtrådt, eller stedet for den skadevoldende begivenhed med henblik på at fastlægge, hvilken ret der havde kompetence³.

2. Med henblik på at tilvejebringe en nyttig fortolkning til ordningen med hensyn til fordelingen af den internationale kompetence mellem medlemsstaterne fastslog Domstolen muligheden for at vælge begge tilknytningsmomenter. Løsningen (som var den mest fornuftige i den pågældende sag) blev til et paradigme. På et rent teoretisk plan giver den mening, idet ethvert ansvar uden for kontrakt kræver en begivenhed, en skade og en årsagssammenhæng herimellem.

3. I praksis er løsningen ikke så entydig, undtagen i ukomplicerede sager såsom den, der blev afgjort ved Bier-dommen. Det er den især ikke, når skaden på grund af sin karakter ikke kommer fysisk til udtryk: Dette gør sig gældende for skader, som ikke berører en bestemt person eller tings fysiske integritet, men derimod formuen generelt.

4. Domstolen, som har behandlet disse problemstillinger ved forskellige lejligheder og fra forskellige vinkler⁴, har nu fået lejlighed til at præcisere sin praksis vedrørende artikel 7, nr. 2), i forordning (EU) nr. 1215/2012⁵.

1 – Originalsprog: spansk.

2 – Bruxelles-konventionen af 1968 om retternes kompetence og om fuldbyrdelse af retsafgørelser i borgerlige sager, herunder handelssager (EFT 1978, L 304, s. 17).

3 – Dom af 30.11.1976, Bier (21/76, EU:C:1976:166, herefter »Bier-dommen«).

4 – Bla. i dom af 11.1.1990, Dumez France og Tracoba (C-220/88, EU:C:1990:8, herefter »Dumez-dommen«), af 19.9.1995, Marinari (C-364/93, EU:C:1995:289, herefter »Marinari-dommen«), af 10.6.2004, Kronhofer (C-168/02, EU:C:2004:364, herefter »Kronhofer-dommen«). Senest i dom af 21.5.2015, CDC Hydrogen Peroxide (C-352/13, EU:C:2015:335, herefter »CDC-dommen«), af 28.1.2015, Kolassa (C-375/13, EU:C:2015:37, herefter »Kolassa-dommen«), af 16.6.2016, Universal Music International Holding (C-12/15, EU:C:2016:449, herefter »Universal-dommen«), af 12.9.2018, Löber (C-304/17, EU:C:2018:701, herefter »Löber-dommen«).

5 – Europa-Parlamentets og Rådets forordning af 12.12.2012 om retternes kompetence og om anerkendelse og fuldbyrdelse af retsafgørelser på det civil- og handelsretlige område (EUT 2012, L 351, s. 1, herefter »forordningen«).

I. Retsforskrifter. Forordning nr. 1215/2012

5. 16. betragtning har følgende ordlyd:

»Som kompetencekriterium bør sagsøgtes bopæl suppleres med alternative kriterier baseret på en sags nære tilknytning til en bestemt ret eller på hensynet til god retspleje. Kriteriet nær tilknytning bør tjene til at skabe retssikkerhed og undgå muligheden for, at sagsøgte indstævnes for en ret i en medlemsstat, som vedkommende ikke med rimelighed kunne forudse. Dette er navnlig vigtigt i tvister angående forpligtelser uden for kontrakt, der er opstået i forbindelse med krænkelse af privatlivets fred og af individets rettigheder, herunder ærekrænkelser.«

6. Kapitel II (»kompetence«) indeholder en afdeling med overskriften »Almindelige bestemmelser« (artikel 4, 5 og 6) og en anden afdeling med overskriften »Specielle kompetenceregler« (artikel 7, 8 og 9).

7. Artikel 4 bestemmer:

»1. Med forbehold af denne forordning skal personer, der har bopæl på en medlemsstats område, uanset deres nationalitet, sagsøges ved retterne i denne medlemsstat.

[...]«

8. Artikel 7 bestemmer:

»En person, der har bopæl på en medlemsstats område, kan sagsøges i en anden medlemsstat:

[...]

2) i sager om erstatning uden for kontrakt, ved retten på det sted, hvor skadetilføjelsen er foregået eller vil kunne foregå

[...]«

II. Hovedsagen og det præjudicielle spørgsmål

9. Verein für Konsumenteninformation (herefter »VKI«) er en forbrugerorganisation med hjemsted i Østrig. VKI's vedtægtsmæssige formål er bl.a. at gøre forbrugerkrav, som er overdraget til organisationen med henblik på at føre sagen, gældende ved domstolene.

10. Den 6. september 2018 anlagde VKI sag ved den forelæggende ret mod Volkswagen AG, et selskab efter tysk ret med hjemsted i Tyskland, hvor det producerer motorkøretøjer.

11. VKI har i sit søgsmål gjort erstatningskrav for 574 købere af motorkøretøjer (som er overdraget til VKI) gældende mod Volkswagen. VKI har desuden nedlagt påstand om, at det fastslås, at Volkswagen hæfter for tab, som endnu ikke kan opgøres og/eller vil opstå i fremtiden. Begge påstande vedrører indbygning af en manipulationsanordning (manipulationssoftware) i de erhvervede køretøjer, som på prøvestanden dækkede over de reelle værdier for udstødningsemissioner i strid med EU-rettens

bestemmelser⁶.

12. VKI har gjort gældende, at alle de forbrugere, som har overdraget deres rettigheder til organisationen, enten af en professionel bilforhandler eller af en privat sælger, havde købt køretøjer i Østrig, der alle var udstyret med en motor, som var udviklet af Volkswagen. Disse køb blev gennemført, før producentens manipulation med værdierne for udstødningsemissioner blev offentligt kendt den 18. september 2015.

13. Ifølge VKI består bilejernes tab i, at de, hvis de havde haft kendskab til den angivelige manipulation, sandsynligvis enten slet ikke ville have købt køretøjerne eller i det mindste købt dem til en lavere pris. Differencen mellem prisen for et manipuleret køretøj og den pris, der faktisk blev betalt, udgør en negativ kontraktsinteresse, som er erstatningsberettiget. Subsidiært har VKI støttet sit krav på, at værdien af et manipuleret køretøj på markederne for nye og brugte biler er stærkt nedsat i forhold til ikke-manipulerede køretøjer.

14. VKI har også gjort gældende, at købernes tab er forøget yderligere som følge af øget brændstofforbrug, dårligere køre- eller motorydelse og/eller større slitage. Det må desuden forventes, at markedsværdien af de berørte køretøjer vil blive reduceret yderligere, idet der er risiko for andre ulemper, f.eks. kørselsforbud eller inddragelse af godkendelsen. På tidspunktet for sagsanlægget kan nogle af disse tab endnu ikke opgøres eller er endnu ikke indtrådt, og derfor er VKI's påstand i denne forbindelse udelukkende, at sagsøgtes ansvar fastslås.

15. Med hensyn til den forelæggende rets internationale kompetence har VKI henvist til forordningens artikel 7, nr. 2).

16. Volkswagen har nedlagt påstand om afvisning og har bestridt, at den forelæggende ret har international kompetence

17. På denne baggrund har Landesgericht Klagenfurt (regional domstol i Klagenfurt, Østrig) forelagt følgende præjudicielle spørgsmål:

»Skal artikel 7, nr. 2), i Europa-Parlamentets og Rådets forordning (EF) nr. 1215/2012 af 12. december 2012 om retternes kompetence og om anerkendelse og fuldbyrdelse af retsafgørelser på det civil- og handelsretlige område fortolkes således, at det sted i en medlemsstat, hvor en skade er indtrådt, i en situation som den i hovedsagen omhandlede kan anses for »det sted, hvor skadetilføjelsen er foregået«, når skaden udelukkende består i et formuetab som en direkte følge af en ansvarspådragende handling, der er foretaget i en anden medlemsstat?«

6 – Ifølge VKI indeholdt motorerne en manipulationsanordning, som ikke er tilladt i henhold til Europa-Parlamentets og Rådets forordning (EF) nr. 715/2007 af 20.6.2007 om typegodkendelse af motorkøretøjer med hensyn til emissioner fra lette personbiler og lette erhvervs køretøjer (Euro 5 og Euro 6), om adgang til reparations- og vedligeholdelsesinformationer om køretøjer (EUT 2007, L 171, s. 1), og som bevirkede, at der på prøvestanden blev emitteret »rene udstødningsemissioner«, dvs. udstødningsemissioner, som lå inden for de foreskrevne grænseværdier. Ved almindelig kørsel med køretøjerne på gaden blev der derimod emitteret forurenende luftarter i et omfang, som var større end disse grænseværdier.

III. Bedømmelse

A. Indledning

18. Forordningens artikel 7, nr. 2), som giver sagsøgeren et alternativ til det sædvanlige værneting (dvs. en ret i den medlemsstat, hvor sagsøgte har bopæl, jf. forordningens artikel 4, stk. 1), har altid givet fortolkningsmæssige udfordringer⁷.

19. På grund af det store antal og forskelligartetheden af de situationer, der kan ligge til grund for en sag »om erstatning uden for kontrakt«, har Domstolen måttet tage stilling til fortolkningen af bestemmelsen i meget forskellige sammenhænge, som med tiden også afviger fra de sammenhænge, der blev udtænkt, da forordningen blev vedtaget⁸. Domstolen har måttet tilpasse og supplere sin praksis i forbindelse med de af medlemsstaterne forelagte spørgsmål⁹.

20. Der foreligger imidlertid flere uændrede retningslinjer til fortolkning af bestemmelsen: De principper, der ligger til grund herfor, skal spille en central rolle, dvs. princippet om reglernes forudsigelighed (for parterne) og om princippet om tilknytning mellem den kompetente ret og tvisten, ønsket om at opretholde den specielle regels brugbarhed inden for rammerne af ordningen vedrørende afgrænsning af kompetence, uden at dette dog medfører en tilladelse til en bred fortolkning¹⁰, og kravet om, at denne regel skal være neutral i forhold til parterne. Fortolkningen er under alle omstændigheder selvstændig og uafhængig af såvel definitionen af »begivenhed« og »skade« i de nationale lovgivninger som den materielle ordning, der finder anvendelse på det civile ansvar¹¹.

21. Forordningens artikel 7, nr. 2), forudsætter en særlig tæt tilknytning mellem retten og tvisten. Denne tilknytning tjener til at skabe retssikkerhed og undgå muligheden for, at sagsøgte indstævnes for en ret i en medlemsstat, som vedkommende ikke med rimelighed kunne forudse. Den fremmer desuden en forsvarlig retspleje og en hensigtsmæssig tilrettelæggelse af retssagen¹².

22. Når den ansvarspådragende adfærd og dens konsekvenser befinder sig i forskellige medlemsstater, spaltes kompetencen, idet det med hensyn til ansvaret uden for kontrakt formodes, at begge steder har en væsentlig tilknytning til tvisten. Under disse omstændigheder kan sagsøgeren vælge mellem de to jurisdiktioner, når den pågældende anlægger sag.

23. Den regel, som forordningens artikel 7, nr. 2), fastsætter, bevarer således sin tilsigtede virkning, som ville gå tabt ved blot at fortolke bestemmelsen som stedet for den skadevoldende begivenhed, eftersom sidstnævnte sted som regel er sammenfaldende med sagsøgtes bopæl¹³. Døbeltheden med hensyn til værneting er ikke blevet opgivet i nogen tilfælde¹⁴.

7 – Det gør den i forbindelse med denne forordning, ligesom det var tilfældet med Bruxelles-konventionen af 1968 og dens forgænger, Rådets forordning (EF) nr. 44/2001 af 22.12.2000 om retternes kompetence og om anerkendelse og fuldbyrdelse af retsafgørelser på det civil- og handelsretlige område (EFT 2001, L 12, s. 1). Med hensyn til forholdet mellem disse retsakter fremhæver 34. betragtning til forordningen et behov for kontinuitet i fortolkningen, hvilket som udgangspunkt tillader, at Domstolens praksis vedrørende artikel 5, stk. 3, i Bruxelles-konventionen af 1968 og forordning nr. 44/2001 anvendes på forordningens artikel 7, nr. 2).

8 – Jenard-rapporten om konventionen af 27.9.1968 om retternes kompetence og om fuldbyrdelse af retsafgørelser i borgerlige sager, herunder handelssager (EFT 1979, C 59, s. 1) forklarer (s. 26), at udgangspunktet på daværende tidspunkt var trafikulykker. Dengang var det ikke muligt at forestille sig det virtuelle rum som ramme for en ansvarspådragende handling eller for det sted, hvor skaden opstår.

9 – Den eneste ordlydsændring siden vedtagelsen af teksten er en udtrykkelig tilføjelse af henvisningen til det sted, hvor skadetilføjelsen »vil kunne foregå«, som præciserede tekstens formål om at blive anvendt i sager om forebyggende foranstaltninger.

10 – Dom af 5.6.2014, Coty Germany (C-360/12, EU:C:2014:1318, herefter »Coty Germany-dommen«, præmis 45), og Universal-dommen, præmis 25. Der skal anlægges en streng, men ikke indskrænkende, fortolkning.

11 – Jf. allerede Marinari-dommen, præmis 19, senere bl.a. dom af 27.10.1998, Réunion européenne m.fl. (C-51/97, EU:C:1998:509, præmis 15), og Coty Germany-dommen, præmis 43.

12 – Bier-dommen, præmis 11 og 17, dom af 22.1.2015, Hejduk (C-441/13, EU:C:2015:28, præmis 19), og af 17.10.2017, Bolagsupplysningen og Ilsjan (C-194/16, EU:C:2017:766, præmis 26).

13 – Bier-dommen, præmis 20 og 23, og dom af 16.7.2009, Zuid-Chemie (C-189/08, EU:C:2009:475, herefter »Zuid-Chemie-dommen«, præmis 31).

14 – Heller ikke for så vidt angår rent økonomisk skade. Se fodnote 28.

24. Forordningens artikel 7, nr. 2), er ikke tiltænkt som et værneting til beskyttelse af sagsøgeren. Selv om den ud fra et systematisk synspunkt kan forstås som en modstykke til reglen *actor sequitor rei*¹⁵, betyder det ikke, at den systematisk bør anvendes til fordel for retterne i den stat, hvor skadelidte har bopæl (*forum actoris*)¹⁶. Dette er kun blevet tilladt, når (og fordi) stedet, hvor skadelidte har bopæl, desuden udgør stedet for skadens indtræden¹⁷.

25. På baggrund af disse faktorer har Domstolen ved at kombinere dem udarbejdet retningslinjer for fortolkningen af forordningens artikel 7, nr. 2), med hensyn til »stedet for skadens indtræden«, i nogle tilfælde generelt og i andre tilfælde på specifikke områder:

- Domstolen har generelt, og for så vidt som det er relevant her, forkastet irrelevante kategorier af skader: med henblik på bestemmelsen tages kun hensyn til en oprindelig skade, men ikke en følgeskade¹⁸, og kun en skade, som den direkte skadelidte har lidt, men ikke en skade, som en anden »indirekte« har lidt¹⁹.
- Domstolen har med hensyn til specifikke områder (f.eks. ansvar for krænkelse på internettet af personlige rettigheder) accepteret kriteriet om centrum for skadelidtes interesser²⁰. Domstolen har dermed forsøgt at finde en balance til fordel for rettighedshaveren og kompensere for internettets globale karakter²¹.

26. Ved påståede skader af rent økonomisk karakter har Domstolen fastsat kriterier, som jeg senere vil henvise til.

B. Svar på det præjudicielle spørgsmål

27. For at besvare den forelæggende rets spørgsmål, som minder om det, der gav anledning til Universal-dommen, må karakteren af den påståede skade først præciseres, altså om der er tale om en oprindelig skade eller en følgeskade, og om skaden er materiel eller rent økonomisk²². Det må ligeledes fastslås, om de personer, der har overdraget deres rettigheder til VKI, i egenskab af kreditorer til den krævede erstatning er direkte eller indirekte ofre.

28. Efterfølgende må det sted, der er relevant for kompetencen, præciseres, afhængig af kvalificeringen af skaden.

15 – Som forordningens artikel 4, stk. 1, er et eksempel på.

16 – Dom af 25.10.2012, Folien Fischer og Fofitec (C-133/11, EU:C:2012:664, præmis 46), og af 16.1.2014, Kainz (C-45/13, EU:C:2014:7, præmis 31).

17 – Kolassa-dommen, præmis 50. I Löber-dommens præmis 32 blev den omstændighed, at indehaveren af kontoen (hvor formuetabet havde fundet sted) havde bopæl i Østrig, accepteret med henblik på at tillægge de østrigske retter på »skadestedet« kompetence som et yderligere element til at bekræfte denne kompetence.

18 – Marinari-dommen, præmis 14 og 15. En skade kan reelt være en »følgeskade« på to måder: a) i form af en skade, der følger af en forudgående skade (forholdet har allerede har forvoldt en skade, der faktisk er indtrådt et andet sted: Marinari-dommen, præmis 14 og 15; »af accessorisk karakter i forhold til en oprindelig skade, der er indtrådt og lidt direkte af en skadelidte« som anført af generaladvokat Léger i forslag til afgørelse af 14.1.2004, Kronhofer, C-168/02, EU:C:2004:24, punkt 45), og b) i form af en skade, som en indirekte skadelidte har lidt (Dumez-dommen, præmis 14 og 22). I dette forslag til afgørelse anvender jeg begrebet i førstnævnte betydning.

19 – Dumez-dommen, præmis 14 og 22. Formuleringen »indirekte« forekommer lejlighedsvis i Domstolens praksis med henblik på at sondre mellem personer, der kan gøre krav på erstatning for en personligt lidt skade, og andre end den »direkte skadelidte«, som kan »opnå erstatning for en »indirekte« skade, der skyldes den skade, der ramte den direkte skadelidte«. Jf. dom af 10.12.2015, Lazard (C-350/14, EU:C:2015:802, præmis 27).

20 – Dom af 25.10.2011, eDate Advertising og Martínez (C-509/09 og C-161/10, EU:C:2011:685, herefter »eDate-dommen«).

21 – eDate-dommen, præmis 47.

22 – Ifølge spørgsmålets affattelse nærer den østrigske ret ikke tvivl om sidstnævnte aspekt. Det modsatte synes imidlertid at fremgå af indholdet af forelæggelsesafgørelsen.

29. Den forelæggende ret ønsker desuden oplyst, om det resultat, der nås frem til i det foregående trin, skal korrigeres af forudsigeligheds- og nærhedshensyn. Det er efter min opfattelse vigtigt at anføre, at et bekræftende svar fremover vil betyde en væsentlig ændring i den fortolkning og anvendelse af forordningens artikel 7, nr. 2), der indtil videre har gjort sig gældende.

30. Intervenienterne har i deres indlæg givet udtryk for en vaklen med hensyn til fortolkningen af bestemmelsen, men eftersom denne vaklen ikke fremgår af forelæggelsesafgørelsen, vil jeg ikke udtale mig herom²³.

1. Skadens karakter: oprindelig skade eller følgeskade, materiel skade eller formuetab. Direkte eller indirekte ofre

31. Den forelæggende ret har værdisat skaden på softwaren, som er indbygget i køretøjet og udgør en fejl herpå. Den har kvalificeret den som en oprindelig skade og formindskelsen af købernes formue som blot en følgeskade²⁴.

32. Den forelæggende ret har desuden henvist til den person, der har lidt skaden: spørgsmålet, om det er de forbrugere, som VKI repræsenterer, eller alle købere af bilen, som begynder med de første forhandlere og importører. I det andet tilfælde er de personer, hvis rettigheder VKI forsvarer, de sidste i rækken og ikke direkte ofre.

33. Ved spørgsmålet om skadens karakter bør der sondres mellem de skadevoldende begivenheder og de konsekvenser (skader), som de giver anledning til:

- Fremstillingen af en genstand, med eller uden mangler, befinder sig inden for det første område. Dette fastslog Domstolen i Zuid-Chemie-dommen i forbindelse med ansvar for skader forårsaget af et mangelfuldt produkt²⁵.
- Skaderne (eller rettere tabet) er de negative konsekvenser af begivenhederne med hensyn til en sagsøgers beskyttede retlige interesser²⁶.

34. På denne baggrund er den skadevoldende begivenhed i denne sag installationen af den software, som ændrer oplysningerne om udstødningsemissionerne, under produktionen af køretøjet.

35. Den skade, der opstår som følge af denne begivenhed, er efter min opfattelse af oprindelig og økonomisk karakter.

23 – Den drejer sig om stedet for den skadevoldende begivenhed og valget mellem dette sted og stedet for skadens indtræden, når sagsøgerne ikke er de egentlige ofre, men derimod en organisation, der er indtrådt i deres rettigheder.

24 – Den østrigske rets tvivl vedrører ikke påstanden om fastslåelse af ansvar for tab, som endnu ikke kan opgøres og/eller vil opstå i fremtiden, som VKI tilskriver en opdatering af softwaren efter den dato, hvor der forelå kendskab til den oprindelige manipulation med motorerne. Eftersom det præjudicielle spørgsmål ikke handler om denne tvivl, vil jeg ikke kommentere den. Jeg vil ikke desto mindre anføre, at det af flere årsager ville være tvivlsomt at tillægge de østrigske retter kompetence på grund af stedet for skadens indtræden på grundlag af forordningens artikel 7, nr. 2).

25 – Zuid-Chemie-dommen, præmis 27: »Det sted, hvor den skadegørende handling er foretaget, skal [...] ikke forveksles med det sted, hvor den omstændighed indtraf, som medførte, at selve produktet blev skadet, idet dette sted, nemlig er stedet for den begivenhed, der forårsagede skaden«.

26 – I Tyskland har der været en intens debat om spørgsmålet, om ejere af køretøjer med manipulerede motorer kan anlægge en sag om ansvar uden for kontrakt mod producenten (altså om hvorvidt de er indehavere af en retlig interesse, der er beskyttet på denne måde). Dette fremgår af retsafgørelser, der besvarer spørgsmålet forskelligt: bekræftende i dom fra Landgericht Stuttgart (den regionale ret i første instans i Stuttgart, Tyskland) af 17.1.2019 (23 O 180/18), dom fra Landgericht Frankfurt (den regionale ret i første instans i Frankfurt am Main, Tyskland) af 29.4.2019 (2-07 O 350/18), og dom fra Oberlandesgericht Koblenz (den regionale ret i første instans i Koblenz, Tyskland) af 12.6.2019 (Az.: 5 U 1318/18), appelleret til Bundesgerichtshof (forbundsdomstol, Tyskland), benægtende i dom fra Landgericht Braunschweig (den regionale ret i første instans i Braunschweig, Tyskland) af 29.12.2016 (1 O 2084/15).

36. Under normale omstændigheder (hvor der ikke foreligger nogen fejl) tilfører erhvervelsen af en genstand en tilsvarende værdi til den formue, som den indgår i, i det mindste værdien af det, der udgår af formuen (og som ved et køb er repræsenteret ved den pris, der betales for genstanden).

37. Når værdien af køretøjet er mindre end den betalte pris allerede på tidspunktet for købet, fordi køretøjet købes med en fejl fra begyndelsen, svarer den betalte pris ikke til den modtagne værdi. Forskellen mellem den betalte pris og værdien af det materielle gode, som er modtaget som modydelse, skaber et formuetab samtidig med erhvervelsen af køretøjet (som imidlertid først opdages på et senere tidspunkt).

38. Er køretøjets eksistens som et *materielt* objekt til hinder for, at skaden kvalificeres som et formuetab? Det er den efter min opfattelse ikke. Da køretøjets egentlige egenskaber blev offentliggjort, opdagede dets købere ikke, at de havde *mindre* køretøj eller et *andet* køretøj, men derimod et køretøj med en mindre værdi: altså en mindre formue. Køretøjets egenskab af fysisk genstand *symboliserer* formueforringelsen og gør det muligt at identificere kilden til dette tab. I denne sag berører det imidlertid ikke den *immaterielle* karakter af den skade, som manipulationen af softwaren forårsagede på køberne.

39. Dette formuetab er som nævnt en oprindelig skade, ikke en følgeskade: Den følger direkte af den skadevoldende begivenhed (manipulationen af motoren) og ikke af en tidligere skade, som sagsøgeren har lidt, og som er opstået på grund af den samme begivenhed.

40. Med hensyn til ofrenes status er jeg af den opfattelse, at de personer, der købte bilerne (og overdragede deres rettigheder til VKI med henblik på at gøre dem gældende i en retssag) er *direkte* ofre med henblik på forordningens artikel 7, nr. 2). Det tab, som de har gjort gældende, er ikke en følge af en forudgående skade, som andre personer har lidt for dem.

41. Køretøjernes værditab fremgik ikke, før manipulationen af motorerne blev offentliggjort. Sagsøgerne kan i nogle tilfælde være slutbrugere, som har modtaget køretøjet fra en anden forudgående køber: Men sidstnævnte nåede ikke at lide et tab, eftersom skaden, som på daværende tidspunkt var latent, først blev fastslået efterfølgende og ramte den senere ejer. Af denne grund kan der ikke være tale om, at de første købere har overvæltet tabet på de efterfølgende købere.

2. Stedet for den skadevoldende begivenhed

42. Den nationale ret har stillet spørgsmål ved fastlæggelsen af stedet for skadens indtræden, ikke ved det sted, hvor den begivenhed, som forårsagede den, fandt sted. Det fremgår tydeligt af forelæggelsesafgørelsen, at den forelæggende ret er af den opfattelse, at den udløsende begivenhed (den skadevoldende begivenhed) fandt sted på stedet for produktionen af de manipulerede køretøjer, dvs. i Tyskland.

43. Ifølge den generelle regel skal producenten af køretøjerne i egenskab af person, der har bopæl i Tyskland, i princippet sagsøges ved retterne i denne medlemsstat. Men eftersom årsagen til erstatningskravet er en ansvarspådragende handling uden for kontrakt, kan denne person også sagsøges i en anden medlemsstat, netop ved retterne på stedet for skadens indtræden.

3. Stedet for skadens indtræden

a) Generel fremgangsmåde

1) Lokalisering af en rent økonomisk skade i Domstolens praksis

44. VKI's erstatningskrav støtter sig som nævnt ikke på en materiel skade på en person eller en ting, men derimod på en rent økonomisk skade.

45. I Domstolens praksis er stedet for skadens indtræden det sted, hvor de negative konsekvenser af en begivenhed konkret opstod²⁷.

46. Den manglende *fysiske* skade vanskeliggør fastlæggelsen af dette sted og skaber usikkerhed allerede fra sagens begyndelse. Samtidig giver denne mangel anledning til tvivl om muligheden for at anvende dette sted som en kompetenceregulering med henblik på forordningens artikel 7, nr. 2). Det er ikke overraskende, at det i rækken af præjudicielle spørgsmål, der går forud for dette, er blevet foreslået Domstolen at undlade at vælge mellem stedet for begivenheden og skadestedet i forbindelse med situationer, hvor der er tale om rene formuetab²⁸.

47. Der findes reelt argumenter for dette forslag. Spaltningen af værnetinget er ikke et krav i forbindelse med anvendelsen af bestemmelsen: Den er begrundet, fordi, og *hvis*, »[et] objektivt behov for så vidt angår bevisførelse eller tilrettelæggelsen af retssagen« taler for kompetencetildelingen²⁹. Den fortolkning, som blev fastslået i Bier-dommen, havde ikke til hensigt at samle kompetencen i forbindelse med sager om erstatning uden for kontrakt, men derimod snarere ikke at forkaste relevante tilknytningsmomenter ved undersøgelsen af de elementer – begivenheden og skaden – der er relevante i disse sager.

27 – Bl.a. Zuid-Chemie-dommen, præmis 27, og CDC-dommen, præmis 52.

28 – Generaladvokat Szpunars forslag til afgørelse Universal Music International Holding (C-12/15, EU:C:2016:161, punkt 38): »I visse situationer kan der ikke sondres mellem begreberne »Handlingsort« og »Erfolgsort.« Denne opfattelse understøttes også af retslitteraturen: T.H.C. Hartley, »Jurisdiction in Tort Claims for Non-Physical Harm under Brussels 2012, Article 7(2)«, *ICLQ*, 67. udgave, s. 987-1003, og P. Oberhammer, »Deliktgerichtsstand am Erfolgsort reiner Vermögensschäden«, *JBl* 2018, s. 750-768.

29 – Kronhofer-dommen, præmis 18.

48. I denne henseende bør muligheden »stedet for skadens indtræden« måske ikke finde anvendelse i bestemte tilfælde³⁰: a) når karakteren af denne skade er til hinder for at afgøre, hvor den er sket ved hjælp af en simpel test³¹, b) når placeringen må fastslås ved hjælp af retlige formodninger³², og c) når undersøgelsen har en tendens til at føre til et tilfældigt sted eller til et sted, der kan manipuleres af sagsøgeren³³.

49. I denne retning minder jeg om, at Domstolen i dom af 19. februar 2002, Besix, udelukkede, at Bruxelles-konventionens artikel 5, stk. 1, [nu forordningens artikel 7, nr. 1)] finder anvendelse med hensyn til en forpligtelse, som »ikke [kan] stedfæstes nøjagtigt eller henføres til en ret, som er særligt egnet til at påkende den uoverensstemmelse, der er opstået vedrørende den nævnte forpligtelse«³⁴.

50. Eftersom nr. 1) og nr. 2) i forordningens artikel 7 forfølger de samme mål om nærhed og om forudsigelighed, kan en løsning, der gælder for nr. 1), også gælde for nr. 2).

51. Domstolen har ganske vist ikke udelukket, at retterne på stedet for skadens indtræden kan have kompetence, når der er tale om et rent formuetab³⁵. Selv om Domstolen imidlertid ikke blankt har afvist at anvende denne mulighed, har den ved lejlighed nærmet sig denne løsning. Der er flere argumenter for dette, således som det fremgår af de sager, hvor formuetabet er et resultat af overtrædelser af kompetencereglerne³⁶, sammenlignet med sager, hvor tabet skyldes en mislykket investering.

52. Nogle gange sidestiller Domstolen skaden med en undladelse eller en begivenhed, som skyldes sagsøgtes handlinger og finder sted umiddelbart og naturligvis før skaden, og som i større grad er egnet til, at dens betydning tages i betragtning, selv om den ikke er af absolut betydning, således som det er tilfældet, når skaden forårsages, idet noget *ikke sker*.

30 – I sit forslag til afgørelse CDC (C-352/13, EU:C:2014:2443, punkt 47) anførte generaladvokat Jääskinen, at artikel 5, stk. 3, i forordning nr. 44/2001 ikke bør anvendes, når ofrene for de påberåbte skader er spredt over et stort antal medlemsstater, fordi dette ville medføre en mangedobling af parallelle retssager med risiko for modstridende afgørelser, hvilket ville modarbejde forordningens overordnede formål. Domstolen tilsluttede sig ikke dette forslag (som også ville have været relevant i denne sag i betragtning af antallet af berørte personer, den omstændighed, at overdragelsen af deres rettigheder ikke ændrer kompetencetildelingen, samt den omstændighed, at forordningens artikel 7, nr. 2), fastsætter både den stedlige og den internationale kompetence). Kriteriet om at undgå en mangedobling af sager skal således ikke have forrang for anvendelsen af bestemmelsen, hvilket ville indebære en forebyggende udelukkelse af retter, som befinder sig tæt på tvisten, er forudsigelige for parterne og har kompetence til at træffe afgørelse i henhold til lovteksten. En situation med en lang række parallelle processer bør afhjælpes ved hjælp af mekanismerne til at afgøre tilfælde af litis pendens og indbyrdes sammenhængende krav, som også er fastsat i forordningen (eller ved hjælp af nationale mekanismer i tilfælde af en lang række processer i én medlemsstat).

31 – I Universal-dommen anvendte Domstolen et ræsonnement, som i princippet ville have medført, at skaden skulle placeres på det sted, hvor sagsøgeren påtog sig den forpligtelse, som definitivt påhvilede sagsøgerens formue (præmis 31 og 32). Efter min opfattelse er formuleringen »stedet for påtagelsen af forpligtelsen« ikke særlig brugbar til at lokalisere skaden, hvis den forstås således, at den kræver en konsultation af den lov, der finder anvendelse. Europa-Parlamentets og Rådets forordning (EF) nr. 593/2008 af 17.6.2008 om lovvalgsregler for kontraktlige forpligtelser (Rom I) (EUT 2008, L 177, s. 6) sikrer i teorien, at resultatet af denne konsultation er identisk i alle medlemsstaterne, men det kan ikke afvises, at der opstår afvigelser, selv om dette kun måtte skyldes forskellige grader af tilnærmelse af de udenlandske bevisregler i hver medlemsstat og af den alternative løsning, såfremt der ikke foreligger beviser. Der er imidlertid tale om velkendte vanskeligheder, der forudsættes ved anvendelsen af andre kompetenceregler i forordningen og deres forgængere.

32 – Som f.eks. formodningen om »midtpunktet for skadelidtes formue«, som støtter sig på en opfattelse, hvorefter skaden har en samtidig indvirkning på hele sagsøgerens formue. Denne forbindelse blev forkastet i Kronhofer-dommen.

33 – F.eks. i forbindelse med sagsøgerens bankkonti, som sagsøgeren kan vælge efter påtagelsen af den forpligtelse, som formuetabet er knyttet til: se Universal-dommen, præmis 38. Domstolen har accepteret, at det sted, hvor den konto, hvorpå transaktionen afspejles regnskabsmæssigt, befinder sig, er det sted, hvor det direkte formuetab indtræder: Men Domstolen er, således som jeg vil forklare, af den opfattelse, at dette ikke er tilstrækkeligt til at begrunde muligheden i forordningens artikel 7, nr. 2).

34 – Dommen i sag C-256/00, EU:C:2002:99, præmis 49. Sagen drejede sig om en undladellesforpligtelse uden nogen form for geografisk begrænsning.

35 – Jf. den i fodnote 4 nævnte retspraksis. Spørgsmålet om, hvorvidt det sted, hvor en skade, som *på nuværende tidspunkt* er et rent formuetab, indtraf, kan kvalificeres som »det sted, hvor skadetilføjjelsen er foregået«, blev forelagt for Domstolen i Zuid-Chemie-dommen i forbindelse med en sag om ansvar for mangelfulde produkter. Eftersom der i den sag var sket en materiel skade, anså Domstolen spørgsmålet for at være hypotetisk og besvarede det derfor ikke. I en sag, der omfatter et formuetab og en anden fysisk skade (en efterfølgende skade, som ikke er en følgeskade), indebærer dette manglende svar ikke, at placeringen af sidstnævnte fortrænger placeringen af førstnævnte med henblik på fastlæggelse af den internationale kompetence.

36 – I denne forbindelse er CDC-dommen et isoleret tilfælde. Generaladvokat Jääskinen fastslog i sit forslag til afgørelse (EU:C:2014:2443, punkt 50), at det sted, hvor de kontrakter, hvis indhold er blevet foretaget på grund af kartellet, er blevet gennemført, ud fra et økonomisk synspunkt er et af stederne for skadens indtræden. Det sted, som Domstolen i sidste ende anvendte – hjemstedet for hver enkelt berørt person, som var den anden mulighed, som generaladvokaten havde anført – er ikke blevet anvendt i efterfølgende domme.

- Dette var tilfældet i dommen af 21. december 2016, *Concurrence*, i forbindelse med et selektivt distributionsnet: Den skade, som distributøren kunne gøre gældende, bestod i et fald i omfanget af hans salg og den deraf følgende mistede fortjeneste³⁷.
- Dommen af 5. juli 2018, *flyLAL-Lithuanian Airlines*, undersøger i samme retning et økonomisk tab samtidigt med selskabets faldende salg³⁸.
- I dommen af 29. juli 2019, *Tibor-Trans*, blev der fastslået en skade bestående i meromkostninger betalt ved køb af lastbiler som følge af kunstigt høje priser: Domstolen fokuserede ikke på stedet for den faktiske betaling af meromkostningerne, men derimod på købet af lastbilen i et marked, der påvirkes af den hemmelige praksis³⁹.

53. Præsentationen af formuetabet med henvisning til en åbenlys aktivitet eller begivenhed bidrager til at placere den *fysisk* på et område eller til, at det direkte undgås, at dette skal gøres. Jeg kan ikke se, hvorfor denne metode ikke skulle kunne anvendes generelt⁴⁰, selv om der efter min opfattelse bør advares om risiciene herved: En henføring af formuetabet til den nærmeste forudgående materielle skade risikerer at føre til barokke diskussioner om kategorierne »oprindelig skade« og »følgeskade«⁴¹.

54. Formuetabet er trådt i forgrunden i andre domme, hvori Domstolen har accepteret, at skadens indtræden sker på den konto, hvor det økonomiske tab afspejles regnskabsmæssigt. Dette gør sig typisk gældende for investeringer⁴².

55. I disse tilfælde kræver hensyn til nærhed mellem tvisten og retten eller forudsigeligheden for parterne imidlertid, at andre faktiske forhold end stedet for skadens indtræden ved en samlet vurdering bekræfter, at dette sted er egnet med henblik på kompetencetildelingen. Det sted, hvor disse elementer har fundet sted eller befinder sig, gør det muligt at bekræfte (eller omvendt kræver en afvisning af) overbevisningen om det sted, der er fastslået som stedet for den økonomiske skade.

56. I denne (nyere) praksis fra Domstolen, som indtil nu blot udgøres af tre domme⁴³, består argumentationen i forbindelse med forordningens artikel 7, nr. 2), af to faser; fastlæggelsen af, hvor skaden er indtrådt, er blot den ene. Når dette sted er identificeret, er det ikke automatisk repræsentativt for den påkrævede nærhed og forudsigelighed, men derimod et udgangspunkt, som de *andre særlige omstændigheder* ved sagen skal bekræfte på grundlag af en samlet vurdering⁴⁴.

37 – Dommen i sag C-618/15, EU:C:2016:976, præmis 33: »Ved krænkelse af betingelserne for et selektivt distributionsnet via et websted er den skade, som forhandleren kan gøre gældende, det fald i omfanget af hans salg, der indtræder som følge af salg, der har fundet sted i strid med betingelserne for nettet, og den deraf følgende mistede fortjeneste«.

38 – Dommen i sag C-27/17 (EU:C:2018:533, herefter »flyLAL-dommen«, præmis 35 og 36).

39 – Dommen i sag C-451/18 (EU:C:2019:635, herefter »Tibor-Trans-dommen«, præmis 30, 32 og 33).

40 – Denne refleksion fremgår også af *Universal*-dommen, præmis 31 og 32, hvorved det forsøges at støtte sig på mere eller mindre håndgribelige aktiviteter (i den pågældende sag indgåelse af et forlig i Den Tjekkiske Republik i forbindelse med en voldgiftsbehandling, der blev afholdt der).

41 – I sit forslag til afgørelse af 28.2.2018 i *fly-LAL*-sagen (EU:C:2018:136, punkt 70) fremhævede generaladvokat Bobek den omstændighed, at nedgangen i salget og det efterfølgende formuetab ikke nødvendigvis finder sted på samme sted. Generaladvokaten kvalificerede førstnævnte som en »oprindelig skade« og sidstnævnte som »efterfølgende skadevirkninger«. Domstolen tilsluttede sig ikke denne opfattelse, i det mindste ikke udtrykkeligt.

42 – Men ikke udelukkende: se *Universal*-dommen, hvor skadetilfølgelsen var forsømmelighed udvist af den advokat, der havde udfærdiget en bindende aftale for sin klient.

43 – *Kolassa*-dommen, *Universal*-dommen og især *Löber*-dommen.

44 – *Löber*-dommen, præmis 31 og 36 samt domskonklusionen.

57. Selv om dette ræsonnement er kompliceret og afviger fra det, der anvendes på andre former for skader, har Domstolens holdning efter min opfattelse ikke ændret sig væsentligt. Undersøgelsen giver hverken nærheden eller forudsigeligheden forrang eller tillader, at den fortolkende part uden videre foretager en afvejning af sagens omstændigheder for at identificere den ret, der er *mest hensigtsmæssig* i betragtning af disse parametre. Dette aspekt har givet anledning til tvivl hos den forelæggende ret⁴⁵, og jeg vil derfor behandle det nærmere nedenfor.

2) Rækkevidden af kriteriet »særlige omstændigheder«

58. I den hidtidige praksis har Domstolen henvist til sagens »særlige omstændigheder« med henblik på at præcisere kompetencereglen vedrørende »skadestedet«.

59. Som jeg har forklaret, indebærer dette trin en efterprøvelse af forekomsten af oplysninger, der sikrer, at det sted, der er identificeret som »skadestedet«, befinder sig tæt på og er forudsigeligt i overensstemmelse med forordningens standarder. Således opfyldes kravene om domstolsbeskyttelse af begge parter og kravene til forvaltningen af proceduren. Behovet for denne efterprøvelse er ikke generelt, dvs. i forbindelse med alle slags skader; det foreligger eller kan foreligge i forbindelse med rene formuetab.

60. Kriteriet anvendes heller ikke, for at den ret, for hvilken tvisten er indbragt, sammenligner »stedet for den skadevoldende begivenhed« og »skadestedet« og vælger det mest hensigtsmæssige sted af de to.

61. Jeg anfægter ikke, at overensstemmelsen med hensyn til nærhed og forudsigelighed mellem stedet for begivenheden og skadestedet, som blev fastslået i Bier-dommen, har teoretisk eller ideel karakter. I samme dom anføres det, at det ikke er hensigtsmæssigt at anvende et af disse og udelukke det andet, da de hver især »efter omstændighederne«⁴⁶ kan være af praktisk betydning med henblik på beviset og på tilrettelæggelse af retssagen.

62. Den omstændighed, at der foreligger særlige omstændigheder i sagen, er ikke et gyldigt kriterium (hvilket Domstolen heller ikke har godtaget) for at vælge mellem retten på stedet for den skadevoldende begivenhed og retten på skadestedet. Dette valg er bevidst blevet overladt til sagsøgeren, hvilket indebærer en accept af, at den pågældende først og fremmest vælger efter bekvemmelighed.

63. Den relative karakter af målene om nærhed og om retssikkerhed er i øvrigt et strukturelt kendetegn ved forordningens ordning vedrørende fordeling af kompetencer. Alle de steder, der er nævnt i forordningens artikel 7, er udtryk for lovgivers forudgående teoretiske afvejning mellem kravene om forudsigelighed og kravene om nærhed.

64. Resultatet af denne afvejning er udtryk for en fornuftig balance mellem disse principper, som bør opretholdes, når reglen anvendes i praksis. Domstolen har tidligere bemærket, at det ikke er muligt at forkaste et resultat, som følger af anvendelsen af den regel, der formelt er fastsat ved forordningens artikel 7, selv om det i en konkret sag peger på en ret, der ikke har nogen tilknytning til tvisten. En person kan sagsøges ved retten på det sted, som bestemmelsen udpeger, selv hvis den således udpegede ret ikke er den, der har den snævraste tilknytning til tvisten⁴⁷.

45 – Se forelæggelsesafgørelsens s. 9 og 10.

46 – Præmis 17, min fremhævelse.

47 – Dom af 29.6.1994, Custom Made Commercial (C-288/92, EU:C:1994:268, præmis 17, sammenholdt med præmis 16 og 21). Dommen omhandler det særlige værneting i sager om kontraktforhold, men princippet er det samme i bestemmelsen om sager om erstatning uden for kontrakt. Se i denne retning dom af 27.10.1998, Réunion européenne m.fl. (C-51/97, EU:C:1998:509, præmis 34 og 35), med hensyn til ansvar uden for kontraktforhold.

65. Henvisningen i teksten til »den ret, der objektivt set er *bedst egnet* til at bedømme, om betingelserne for statuering af ansvar for den sagsøgte person er opfyldt«⁴⁸, indebærer hverken med hensyn til metoden eller resultatet en sammenligning af de forskellige retter, der kan have kompetence i kraft af deres placering enten på stedet for begivenheden eller på skadestedet, når den ret, der er bedst egnet i hver enkelt sag, skal findes.

66. Dette udtryk afspejler afvejningen mellem retssikkerheden og nærheden til tvisten, som udmønter sig i den kompetenceregulering, der er fastsat i lovbestemmelsen. Domstolen anvender forskellige formuleringer i andre domme, f.eks. »en særligt nær tilknytning«⁴⁹, som ikke omfatter et element af sammenligning. For så vidt som de ikke fører til en fejlagtig opfattelse af den opgave, som den myndighed, der anvender bestemmelsen, skal udføre, er disse andre formuleringer efter min opfattelse mere hensigtsmæssige.

3) Præciseringer med hensyn til de »andre særlige omstændigheder«

67. De »andre særlige omstændigheder«, som skal foreligge til støtte for stedet for skadens indtræden, når skaden er af rent økonomisk karakter, afhænger naturligvis af den enkelte sag: Denne formulering indeholder ideen om kontingens og henviser til den konkrete sag. Følgende kan efter min opfattelse generelt kvalificeres således:

- elementer af betydning for en god retspleje og en hensigtsmæssig tilrettelæggelse af retssagen og
- faktorer, som har kunnet bidrage til parternes holdning til, hvor tvisten skal indbringes, eller hvor de eventuelt kan sagsøges som følge af deres handlinger⁵⁰.

68. Således forklares bedst de oplysninger, som Domstolen opregner i Löber-dommen⁵¹, som er paradigmet for denne nye tilgang. Disse oplysninger omfatter betalingernes oprindelse (lokalisering af personlige bankkonti og afregningskonti), det marked, hvor prospektet er anmeldt, og hvor certifikaterne er blevet markedsført og erhvervet, placeringen af investorens direkte samarbejdspartnere, herunder deres hjemsted.

69. Disse elementer formodes at bidrage til beviset for den ansvarspådragende adfærd, for skaden og for årsagssammenhængen herimellem. Der er i øvrigt tale om omstændigheder, der tager højde for parternes synspunkter i tvisten: Ifølge Helga Löber, sagsøgeren, pegede de på, at hendes investering ikke havde grænseoverskridende karakter⁵²; ifølge Barclays Bank, sagsøgte, burde de advare sagsøgeren om muligheden for, at utilstrækkeligt oplyste økonomiske aktører, som har hjemsted i bestemte medlemsstater, investerer i certifikatet og lider skade.

48 – F.eks. i dom af 16.1.2014, Kainz (C-45/13, EU:C:2014:7, præmis 24).

49 – flyLAL-dommen, præmis 27.

50 – Udvælgelsen af de forskellige faktorer afhænger som minimum af den ansvarspådragende handling og af tilrettelæggelsen af retssagen. Situationer, hvor der er fastslået en ansvarspådragende handling i en lavere instans, og genstanden for tvisten er at afgøre, om og hvordan den har berørt en konkret sagsøger, er naturligvis forskellige fra situationer, hvor den ansvarspådragende handling endnu ikke er blevet fastslået. Personernes forventninger med hensyn til retsvirkningerne af deres handlinger defineres desuden med henvisning til typer af handlinger og reguleringen heraf i en lovgivning.

51 – Löber-dommen, præmis 32 og 33.

52 – I sin praksis med hensyn til forordningens artikel 7, nr. 2), knytter Domstolen to formål til retsbeskyttelsen for personer, der er bosiddende i Unionen: den omstændighed, at sagsøgeren let kan afgøre, ved hvilken ret den pågældende kan anlægge sag, og den omstændighed, at sagsøgte med rimelighed kan forudse, ved hvilken ret denne kan blive sagsøgt (se f.eks. Kolassa-dommen, præmis 56, og Löber-dommen, præmis 35). Det kunne se ud som om, at sagsøgeren kun er beskyttet ex post facto, og at der for sagsøgte derimod gælder et tidligere referencepunkt. I praksis forholder det sig ikke sådan: enhver bør (med rimelighed) kunne forudse konsekvenserne af sine handlinger, inden de udføres; rækkevidden af retsbeskyttelsen kan ikke indskrænkes på grund af en status – som enten sagsøger eller sagsøgt – som ikke er kendt på det tidspunkt, hvor en handling udføres eller undlades. Derfor drejede flere af de »særlige omstændigheder« i Löber-dommen sig om Helga Löber (sagsøgeren) og hendes handlinger forud for skadens indtræden.

b) Hovedsagen

1) Stedet for skadens indtræden

70. På baggrund af det ovenstående må der udvises forsigtighed, hvis ethvert erstatningssøgsmål vedrørende rene formueskader ønskes omfattes af en *modus operandi*, der ved anvendelsen af forordningens artikel 7, nr. 2), først kræver en fastlæggelse af stedet for skadens indtræden og derefter en be- eller afkræftelse af dette steds egnethed som kompetenceregulering i forbindelse med en samlet vurdering af sagens specifikke omstændigheder.

71. Med hensyn til denne sag er jeg af den opfattelse, at der findes paralleller til de sager, som gav anledning til Kolassa-dommen, Universal-dommen og Löber-dommen. Jeg er også af den opfattelse, at det element, der kunne begrunde, at den samme metode anvendes, *ikke* er køretøjet.

72. Den omstændighed, at formuetabet er repræsenteret ved en specifik fysisk genstand, kan give anledning til at tro, at denne genstand og dens placering er udgangspunktet for fastlæggelse af kompetencen i forbindelse med forordningens artikel 7, nr. 2)⁵³. Det sted, hvor genstanden *fysisk* befinder sig, når tabet opstår⁵⁴, er, ligesom det gjorde sig gældende for bankkontoen, imidlertid utilstrækkelig: så meget desto mere, eftersom der er tale om en mobil genstand.

73. Set ud fra sagsøgters perspektiv er køretøjets placering uforudseelig. Med hensyn til tilknytningen mellem retten og tvisten tæller bilen mindre end beviset for ejerskabet og tidspunktet for erhvervelsen, navnlig hvis det, således som det fremgår af forelæggelsesafgørelsen, ikke er nødvendigt at vurdere hvert enkelt køretøj for at vurdere skaden (idet den er blevet fastsat til den samme procentsats af prisen for alle de berørte)⁵⁵.

74. Det korrekte udgangspunkt er derimod den handling, hvorved genstanden blev en del af den berørte persons formue og forårsagede tabet. Stedet for skadens indtræden er det sted, hvor denne transaktion blev gennemført; retterne på dette sted har (international og stedlig) kompetence, hvis de andre særlige omstændigheder ved sagen ligeledes fører til denne kompetencetildeling.

75. Disse omstændigheder, som det tilkommer den forelæggende ret at identificere og afveje, bør ikke blot omfatte omstændigheder vedrørende skadelidte⁵⁶, men også omstændigheder, der vidner om sagsøgters intention om at sælge sine køretøjer i den medlemsstat, hvis kompetence er omtvistet⁵⁷ (og, så vidt muligt, i bestemte retskredse i denne medlemsstat)⁵⁸.

53 – Indlæggene fra VKI, Kommissionen og Det Forenede Kongerige, som kvalificerer skaden som en »hybridskade« (i modsætning til en ren formueskade), forekommer at slå til lyd for dette, selv om det ikke klart fremgår, hvilke konsekvenser denne kvalificering efter fornævnte aktørers opfattelse har for fastlæggelsen af den internationale kompetence.

54 – Der er tale om det tidspunkt, hvor køretøjet blev købt af den person, der var dets indehaver, da fejlen på motoren blev offentliggjort.

55 – Forelæggelsesafgørelsen, s. 9.

56 – Med hensyn til skadelidte kan relevante omstændigheder set i lyset af Löber-dommen bl.a. omfatte den omstændighed, at forhandlingen om købet fandt sted på det samme sted, og at dette også var stedet for leveringen af køretøjet og (atfer ifølge Löber-dommen) det sted, hvor køberens bopæl befinder sig.

57 – Med hensyn til sagsøgte kan relevante omstændigheder bl.a. omfatte den omstændighed, at køretøjerne er blevet indført (direkte eller gennem en generalimportør, som er forbundet med sagsøgte) i den stat, hvor sagsøgte sagsøges, bilforhandleres eller officielle distributørers markedsføring i denne stat, salg fremme ved reklamering forestået af sagsøgte eller på sagsøgters vegne i denne stat eller udstedelse af typeattester, som sagsøgte har oversat til denne stats sprog.

58 – Forordningens artikel 7, nr. 2), har som nævnt til formål at tillægge såvel international som stedlig kompetence til en konkret ret inden for den udpegede jurisdiktion.

2) »Andre særlige omstændigheder« og de østrigske retters kompetence

76. Jeg har allerede gjort opmærksom på, at det ikke er let i teorien at fastslå de omstændigheder, der bør foreligge til støtte for »skadestedet«, eller retningslinjerne for den samlede undersøgelse. Men usikkerheden herom risikerer at medføre en uensartet anvendelse af forordningens artikel 7, nr. 2), og medfører desuden forvirring om metoden. Dette fremhæves i de afsluttende bemærkninger i forelæggelsesafgørelsen.

77. Den forelæggende ret nærer tvivl om, hvorvidt den omstændighed, at køretøjerne blev købt og leveret i Østrig, er tilstrækkelig til at fastslå, at de østrigske retter har kompetence. Efter den forelæggende rets opfattelse taler andre oplysninger, som vedrører de faktiske omstændigheder, til fordel for retterne på stedet for den skadevoldende begivenhed (de tyske). Sidstnævnte vil »[a]f hensyn til sagens behandling, navnlig nærheden til tvistens genstand og lettere bevisoptagelse, [...] objektivt set [være] bedst egnet til at afklare ansvaret for de angivelige skader«⁵⁹.

78. Den forelæggende ret er af den opfattelse, at Domstolens domme vedrørende rent økonomiske skader, som fastsætter en forpligtelse til med henblik på forordningens artikel 7, nr. 2), at tage hensyn til konteksten og de særlige omstændigheder ved sagen, tillader, at den forelæggende ret hælder til, at retterne i en anden stat (Tyskland) har kompetence. Den har tilføjet, at stedet for købet og leveringen af køretøjerne bringer sagsøgtens forudsigelse af værnetinget i fare, navnlig fordi nogle af bilerne i denne sag blev købt brugt.

79. Jeg deler Landesgericht Klagenfurts (regional domstol i Klagenfurt) opfattelse af, at det i forbindelse med forordningens artikel 7, nr. 2), ikke er tilstrækkeligt, at Østrig er det område, hvor bilerne er blevet erhvervet og leveret, hvis Volkswagen ikke med rimelighed har kunnet formode, at dette køb kunne finde sted i den medlemsstat.

80. Jeg kan imidlertid ikke tilslutte mig den forelæggende rets tilgang til undersøgelsen af de »særlige omstændigheder« i denne sag:

- En producent af køretøjer som Volkswagen kan på den ene side let forudse, at dens køretøjer vil blive markedsført i Østrig⁶⁰.
- Det eneste formål med den samlede undersøgelse af disse omstændigheder skal på den anden side være at bekræfte (eller afkræfte), at retten på skadestedet, som er identificeret på den måde, som jeg tidligere har anført, har kompetence. Denne undersøgelse skal derimod ikke anvendes til at *vælge*, hvilken ret (den forelæggende ret eller retterne på stedet for den skadevoldende begivenhed) der skal træffe afgørelse om sagens realitet, eftersom den befinder sig tættest på og er den mest forudsigelige.

IV. Forslag til afgørelse

81. På baggrund af det ovenstående foreslår jeg, at Landesgericht Klagenfurt (regional domstol i Klagenfurt, Østrig) besvares som følger:

- »1) Artikel 7, nr. 2), i Europa-Parlamentets og Rådets forordning (EF) nr. 1215/2012 af 12. december 2012 om retternes kompetence og om anerkendelse og fuldbyrdelse af retsafgørelser på det civil- og handelsretlige område skal fortolkes således, at når en ansvarspådragende handling begået i en

59 – Forelæggelsesafgørelsen, s. 9 og 10.

60 – Jf. fodnote 57 i denne forbindelse.

medlemsstat i form af manipulation af et produkt, hvis realitet hemmeligholdes og først tilkendegives efter erhvervelsen, i en anden medlemsstat, til en pris, der er højere end produktets faktiske værdi:

- er køberen af dette produkt, som indgår i den pågældendes formue på det tidspunkt, hvor fejlen offentliggøres, en direkte skadelidt
 - er stedet for den skadevoldende begivenhed det sted, hvor den begivenhed, som har forringet produktet, fandt sted, og
 - indtræder skaden på det sted i en medlemsstat, hvor skadelidte erhvervede produktet fra en tredjemand, såfremt de andre omstændigheder bekræfter, at retterne i denne stat tillægges kompetence. Disse omstændigheder bør under alle omstændigheder omfatte den eller de omstændigheder, der har gjort det muligt for sagsøgte med rimelighed at forvente, at civilretligt erstatningssøgsmål, som kan tilskrives sagsøgtes handlinger, kunne anlægges mod sagsøgte af fremtidige købere, der køber produktet på dette sted.
- 2) Artikel 7, nr. 2), i forordning nr. 1215/2012 skal fortolkes således, at den ikke giver retten på stedet for skadens indtræden beføjelse til at fastslå eller afvise, at den har kompetence, på grundlag af en afvejning af de andre omstændigheder ved sagen, som har til formål at identificere, hvilken ret – den førnævnte ret eller retten på stedet for den skadevoldende begivenhed – der er bedst egnet, for så vidt angår nærhed og forudsigelighed, til at afgøre tvisten.«